

षडानन्द पौड्यालको 'बाउको बिहे' हास्यव्यङ्ग्य निबन्धसङ्ग्रहको कृतिपरक अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत

वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस, नेपाली विभाग, भरतपुर, चितवनको

स्नातकोत्तर तह (एम.ए.), द्वितीय वर्षको

दसौं पत्रको प्रयोजनार्थ

प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

केशवप्रसाद शर्मा

शैक्षिक सत्र २०६३-२०६५

त्रि.वि. दर्ता नं. ७०७९९-८८

नेपाली विभाग

वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस

भरतपुर, चितवन

सन् २०१२/वि.सं. २०६९

शोधनिर्देशकको मन्तव्य

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस, भरतपुर, चितवन नेपाली विभागअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षका छात्र केशवप्रसाद शर्माले **षडानन्द पौड्यालको 'बाउको बिहे' हास्यव्यङ्ग्य निबन्धसङ्ग्रहको कृतिपरक अध्ययन** शीर्षकको शोधपत्र मेरा निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो। परिश्रम र लगनका साथ तयार पारिएको प्रस्तुत शोधकार्यबाट म सन्तुष्ट छु र यसको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि विभागसमक्ष सिफारिस गर्दछु।

मिति : २०६९/२/२५

७ जुन २०१२

पूर्णप्रसाद अधिकारी

सहप्राध्यापक

नेपाली विभाग

वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस

भरतपुर, चितवन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय
वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस, भरतपुर, चितवन
नेपाली विभाग

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस भरतपुर, चितवनका विद्यार्थी केशवप्रसाद शर्माले नेपाली एम.ए. दसौं पत्रको प्रयोजनका निम्ति प्रस्तुत गरेको षडानन्द पौड्यालको 'बाउको बिहे' हास्यव्यङ्ग्य निबन्धसङ्ग्रहको कृतिपरक अध्ययन शीर्षकको यो शोधपत्र स्वीकृत गरिएको छ ।

मूल्याङ्कन समिति

प्रा.डा. नारायणप्रसाद खनाल
विभागीय प्रमुख

हस्ताक्षर

सहप्राध्यापक पूर्णप्रसाद अधिकारी
शोधनिर्देशक

हस्ताक्षर

सहप्राध्यापक भागवतशरण न्यौपाने
बाह्य परीक्षक

हस्ताक्षर

मिति : २०६९/०३/०९

१५ जुन २०१२

कृतज्ञता ज्ञापन

प्रस्तुत शोधपत्र मेरा आदरणीय गुरु सहप्राध्यापक पूर्णप्रसाद अधिकारीको कुशल निर्देशन र परामर्शमा तयार पारेको हुँ । प्राध्यापन र अध्ययनको व्यस्ततामा पनि आफ्नो अमूल्य समय दिएर मलाई उचित सल्लाह सुझाव र सही मार्ग निर्देशनसमेत गर्नु भई यस शोधकार्य लेखनमा अभिप्रेरित गर्नुहुने शोध निर्देशक श्रद्धेय गुरुप्रति म हार्दिक आभार एवं कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

यस शोधप्रस्तावलाई विभागीय स्वीकृति प्रदान गरी शोधकार्य गर्ने सुअवसर प्रदान गर्नुहुने वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस, भरतपुरका नेपाली विभागका विभागीय प्रमुख आदरणीय गुरु प्रा.डा. नारायणप्रसाद खनालप्रति कृतज्ञ छु । त्यसै गरी शोधपत्र तयारीका क्रममा प्रत्यक्ष-अप्रत्यक्ष सहयोग पुऱ्याउने सहायक प्रशासकद्वय शिवप्रसाद पोखरेल र विजय पण्डित, समालोचक डी.आर. पोखरेल, आदरणीय गुरु सहप्राध्यापक भवनाथ सडौलाप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु ।

आफ्नो व्यस्तताको बावजुद पनि प्रस्तुत शोधपत्र तयार पार्न आवश्यक सामग्री उपलब्ध गराउनुका साथै उचित मार्ग निर्देशन दिनुहुने समादरणीय गुरु तथा शोधनायक महेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस, बाग्लुङ्का उपप्राध्यापक षडानन्द पौड्यालप्रति आभार व्यक्त गर्दछु । यो शोधपत्र तयारीका क्रममा आफ्नो सुझाव र आवश्यक सहयोग पुऱ्याउनु हुने साहित्य सङ्गम मकवानपुर हेटौँडाका आर.सी. रिजालप्रति कृतकृत्य छु ।

प्रस्तुत शोधपत्र तयार पार्न सरसल्लाह प्रदान गरी सहयोग पुऱ्याउने मेरा मित्र कृष्णशरण उपाध्यायप्रति आभार व्यक्त गर्न चाहन्छु । त्यसै गरी शोधपत्र टड्कन गरी सहयोग पुऱ्याउनुहुने महेश पौडेलप्रति पनि आभार प्रकट गर्न चाहन्छु । शोधकार्यका लागि मलाई भकभककाउँदै शोधपत्र तयार गर्न प्रेरणा दिनु हुने मेरा पूज्य पिताजी श्री हरिप्रसाद शर्मा र माताजी श्रीमती मित्रदेवी शर्माप्रति कृतकृत्य छु । शोधकार्य गर्न प्रेरित गर्ने श्रीमती सावित्री शर्मा र लेखन तथा सामग्री सङ्कलनमा सहयोग गर्ने छोरीहरू निर्मला शर्मा र इन्दिरा शर्मा तथा छोरा शिशिर शर्माप्रति आभार प्रकट गर्न चाहन्छु ।

प्रस्तुत शोधपत्र तयार पार्दा प्रत्यक्ष-अप्रत्यक्ष रूपमा मलाई सहयोग गर्नुहुने मेरो कर्मथलो श्री जनता उच्च मा.वि., फापरबारी, मकवानपुरका सम्पूर्ण शिक्षक साथीहरूप्रति हार्दिक धन्यवाद टर्न्याउन चाहन्छु ।

अन्त्यमा षडानन्द पौड्यालको 'बाउको बिहे' हास्यव्यङ्ग्य निबन्धसङ्ग्रहको कृतिपरक अध्ययन शीर्षकको यो शोधपत्र आवश्यक मूल्याङ्कनका निम्ति त्रिभुवन विश्वविद्यालय, वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस भरतपुरको नेपाली विभाग समक्ष पेस गर्दछु ।

मिति : २०६९/२/२५

७ जुन २०१२

.....
केशवप्रसाद शर्मा
नेपाली विभाग
वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस
भरतपुर, चितवन

विषयसूची

परिच्छेद : एक

शोधपरिचय

१.१ शोध विषयको परिचय	१
१.२ समस्या कथन	२
१.३ शोधकार्यको उद्देश्य	२
१.४ पूर्वकार्यको विवरण र समीक्षा	३
१.५ शोधकार्यको औचित्य र महत्व	५
१.६ शोधकार्यको सीमाङ्कन	६
१.७ सामग्री सङ्कलन विधि	६
१.८ शोधविधि	६
१.९ शोधपत्रको रूपरेखा	६

परिच्छेद - दुई

नेपाली हास्यव्यङ्ग्य निबन्धको सैद्धान्तिक परिचय

२.१ हास्य परिचय	८
२.२ हास्य-व्यङ्ग्य परिचय	८
२.३ हास्यव्यङ्ग्यको परिभाषा	१०
२.४ हास्यव्यङ्ग्यसम्बन्धी पूर्वीय मत	१२
२.५ हास्यव्यङ्ग्य सम्बन्धी पाश्चात्य मत	१४
२.६ हास्यव्यङ्ग्य : प्रहारको निसाना	१६
२.६.१ सामाजिक विसङ्गति	१७
२.६.२ राजनीतिक विसङ्गति	१८
२.६.३ आर्थिक विसङ्गति	१८
२.६.४ प्रशासनिक विसङ्गति	१८
२.६.५ धार्मिक तथा सामाजिक विसङ्गति	१८
२.६.६ मानवीय विसङ्गति	१९
२.७ हास्यव्यङ्ग्यको वर्गीकरण	१९
२.७.१ हास्यव्यङ्ग्यको पूर्वीय वर्गीकरण	१९
२.७.२ हास्यव्यङ्ग्यको पाश्चात्य वर्गीकरण	२२

२.८ हास्यव्यङ्ग्य निबन्ध	२७
२.९ हास्यव्यङ्ग्य निबन्धका तपवहरू	२८
२.९.१ विषयवस्तु	२८
२.९.२ उद्देश्य	२९
२.९.३ भाषाशैली	२९
२.१० नेपाली हास्यव्यङ्ग्य निबन्धको विकासक्रम	३०
२.१०.१ हास्यव्यङ्ग्य निबन्धको काल विभाजन	३२
२.१०.१.१ प्रारम्भिक वा पहिलो चरण (वि.सं. १९९० भन्दा अघि)	३२
२.१०.१.२ विकसित वा दोस्रो चरण (वि.सं. १९९१-२०१६)	३३
२.१०.१.३ आधुनिक काल वा तेस्रो चरण (वि.सं. २०१७-हालसम्म)	३६
२.११ निष्कर्ष	४३

परिच्छेद : तीन

'बाउको बिहे' हास्यव्यङ्ग्य निबन्धसङ्ग्रहको कृतिपरक अध्ययन

३.१ परिचय	४४
३.२ जदौ भुँडी	४४
३.२.१ परिचय	४४
३.२.२ विषयवस्तु	४५
३.२.३ उद्देश्य	४७
३.२.४ शैलीशिल्प	४८
३.२.५ आयाम	४८
३.२.६ शीर्षक	४९
३.३ चम्चा महात्म्य	४९
३.३.१ परिचय	४९
३.३.२ विषयवस्तु	५०
३.३.३ उद्देश्य	५२
३.३.४ शैलीशिल्प	५३
३.३.५ आयाम	५४
३.३.६ शीर्षक	५४
३.४ सस्तो मान्छे	५४
३.४.१ परिचय	५४

३.४.२ विषयवस्तु	५५
३.४.३ उद्देश्य	५८
३.४.४ शैलीशिल्प	५९
३.४.५ आयाम	६०
३.४.६ शीर्षक	६०
३.५ बाउको बिहे	६१
३.५.१ परिचय	६१
३.५.२ विषयवस्तु	६१
३.५.३ उद्देश्य	६४
३.५.४ शैली-शिल्प	६४
३.५.५ आयाम	६५
३.५.६ शीर्षक	६६
३.६ गोबरगणेश	६६
३.६.१ परिचय	६६
३.६.२ विषयवस्तु	६७
३.६.३ उद्देश्य	६८
३.६.५ आयाम	६९
३.६.६ शीर्षक	७०
३.७ प्रस्तावित पुरस्कारहरू	७०
३.७.१ परिचय	७०
३.७.२ विषयवस्तु	७१
३.७.३ उद्देश्य	७२
३.७.४ शैलीशिल्प	७३
३.७.५ आयाम	७४
३.७.६ शीर्षक	७४
३.८ खाने उपक्रम	७४
३.८.१ परिचय	७४
३.८.२ विषयवस्तु	७५
३.८.३ उद्देश्य	७७
३.८.४ शैलीशिल्प	७७
३.८.५ आयाम	७८

३.८.६ शीर्षक	७८
३.९ मरणको सार्थकता	७९
३.९.१ परिचय	७९
३.९.२ विषयवस्तु	७९
३.९.३ उद्देश्य	८२
३.९.४ शैलीशिल्प	८२
३.९.५ आयाम	८३
३.९.६ शीर्षक	८३
३.१० भाँगे पण्डित	८४
३.१०.१ परिचय	८४
३.१०.२ विषयवस्तु	८४
३.१०.३ उद्देश्य	८७
३.१०.४ शैलीशिल्प	८७
३.१०.५ आयाम	८८
३.१०.६ शीर्षक	८८
३.११ कागज	८९
३.११.१ परिचय	८९
३.११.२ विषयवस्तु	८९
३.११.३ उद्देश्य	९३
३.११.४ शैलीशिल्प	९४
३.११.५ आयाम	९४
३.११.६ शीर्षक	९५
३.१२ बन्धकी	९५
३.१२.१ परिचय	९५
३.१२.२ विषयवस्तु	९६
३.१२.३ उद्देश्य	९९
३.१२.४ शिल्पशैली	९९
३.१२.५ आयाम	९९
३.१२.६ शीर्षक	१००
३.१३ प्रजातन्त्रमा	१००
३.१३.१ परिचय	१००

३.१३.२ विषयवस्तु	१००
३.१३.३ उद्देश्य	१०३
३.१३.४ शैलीशिल्प	१०३
३.१३.५ आयाम	१०४
३.१३.६ शीर्षक	१०४
३.१४ जेठो कान्छो नोट	१०५
३.१४.१ परिचय	१०५
३.१४.२ विषयवस्तु	१०५
३.१४.३ उद्देश्य	१०९
३.१४.४ शैलीशिल्प	१०९
३.१४.५ आयाम	११०
३.१४.६ शीर्षक	११०
३.१५ मुख्य खाना चाउचाउ	१११
३.१५.१ परिचय	१११
३.१५.२ विषयवस्तु	१११
३.१५.३ उद्देश्य	११५
३.१५.४ शैलीशिल्प	११५
३.१५.५ आयाम	११६
३.१५.६ शीर्षक	११७
३.१६ अमेरिका पुग्ने धोको	११७
३.१६.१ परिचय	११७
३.१६.२ विषयवस्तु	११८
३.१६.३ उद्देश्य	१२१
३.१६.४ शैलीशिल्प	१२१
३.१६.५ आयाम	१२२
३.१६.६ शीर्षक	१२२
३.१७ निष्कर्ष	१२३

षडानन्द पौड्यालका निबन्धको अध्ययन र विश्लेषण

४.१ षडानन्द पौड्यालको सङ्क्षिप्त परिचय	१२४
४.२ पौड्यालको सिर्जन-यात्रा	१२४
४.३ पौड्यालको निबन्ध यात्रा	१२५
४.४ पौड्यालका निबन्धगत प्रवृत्ति तथा विशेषता	१२६
४.४.१ वैयक्तिकता	१२६
४.४.२ निजात्मकता/आत्मपरकता	१२६
४.४.३ वैचारिकता	१२७
४.४.४ यथार्थपरकता	१२७
४.४.५ विषयवस्तुमा विविधता	१२७
४.४.६ हास्यव्यङ्ग्यात्मकता	१२८
४.४.७ प्रगतिवादी चिन्तन	१२८
४.४.८ बिम्ब र प्रतीकको प्रयोग	१२८
४.४.९ व्याजस्तुति, अतिरञ्जना, वक्रोक्ति र प्यारोडीको प्रयोग	१२९
४.४.१० आलङ्कारिक पदक्रमको प्रयोग र कलात्मक शैली	१३०
४.४.११ उखानटुक्काको प्रयोग र भाषिक अभिव्यक्ति	१३०
४.५ हास्यव्यङ्ग्य निबन्धको विकासमा षडानन्द पौड्यालको योगदान	१३१
४.६ निष्कर्ष	१३३

परिच्छेद पाँच

उपसंहार तथा निष्कर्ष

५.१ परिचय	१३५
५.२ पहिलो परिच्छेदको निष्कर्ष	१३५
५.३ दोस्रो परिच्छेदको निष्कर्ष	१३५
५.४ तेस्रो परिच्छेदको निष्कर्ष	१३८
५.५ चौथो परिच्छेदको निष्कर्ष	१४०
५.६ समग्र निष्कर्ष	१४२
सन्दर्भसामग्रीसूची	१४३